

Broedvogels van het Verdronken Land van Saeftinghe

Jan-Willem Vergeer, Jean Maebe, Adrie van der Wiet & Gerard van Zuijlen

Inleiding

Dit artikel is een verslag van een broedvogelinventarisatie in het Verdronken Land van Saeftinghe in 1991. De hierbij verzamelde gegevens worden vergeleken met voorgaande publikaties over broedvogels op Saeftinghe. Bij een aantal opvallende soorten wordt ingegaan op veranderingen in het voorkomen en de redenen daarvan. Na een kort overzicht van tot nu toe gepubliceerde literatuur over het onderwerp wordt de in 1991 gebruikte telwijze uitgelegd. Daarnaast worden de resultaten besproken en van commentaar voorzien. Bij een aantal soorten is gekeken naar het belang van de Saeftingher broedvogelpopulatie ten opzichte van die van Zeeland, Nederland en Vlaanderen.

Gebiedsbeschrijving en beheer

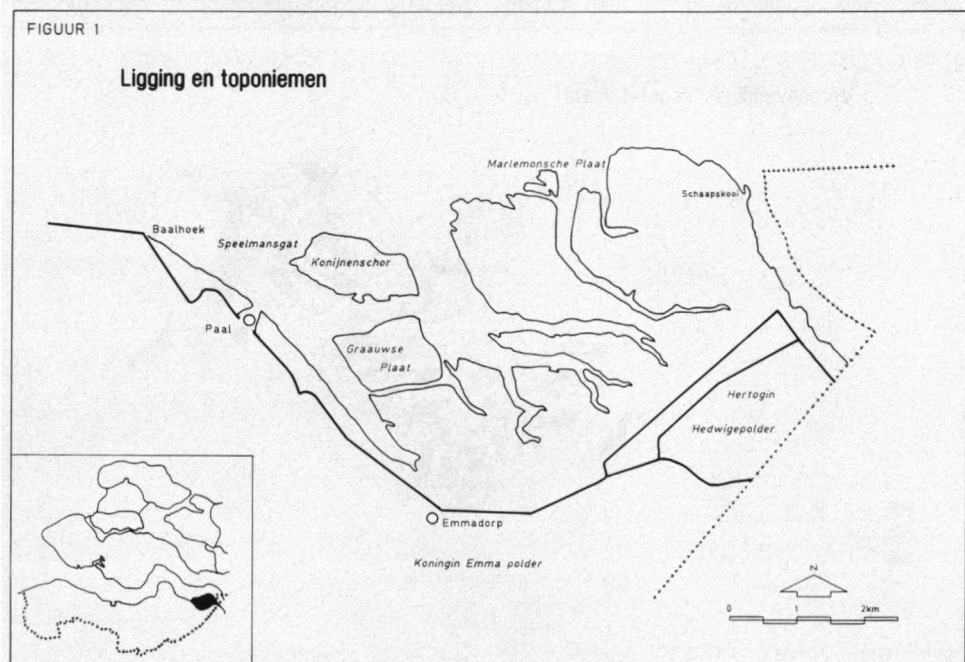
Het Verdronken Land van Saeftinghe is een uitgestrekt en ongerept brakwatergetijdegebied in het oostelijke deel van de Westerschelde, onder de rook van de Antwerpse industrie. In totaal beslaat het gebied circa 3500 hectare, waarvan circa 2700 hectare bestaat uit begroeide schor (figuur 1). Sinds het midden van de eeuw is het schorareaal sterk uitgebreid, onder meer door de aanplant van Engels Slij gras en de aanleg van Zanddijk en Gasdam. Inmiddels hebben planten van wat oudere schor als Heen, Zeeaster en Zeebies de overhand gekregen en met name in het oostelijke deel zijn flinke rietvelden opgeslagen (figuur 2).

Het beheer van Saeftinghe is grotendeels in handen van de stichting 'Het Zeeuwse Landschap'. Het beheer is primair gericht op het behouden van het karakteristieke schorrenlandschap. Een belangrijk instrument hiervoor is het beweiden van de hogere schorren om verruiging van de vegetatie tegen te gaan. Momenteel zijn drie beweidingstypen te onderscheiden: een extensieve en een intensieve begrazing door twee kuddes van elk vierhonderd schapen en beweiding met circa honderd koeien in het hoogste deel van de schor. Betreden van het gebied is niet zonder ri-

sico's (sterke getijdestroom, drijfzand en dergelijke) en is alleen toegestaan onder geleide. Hierdoor is verstoring van broedvogels door recreanten gering.

Publikaties over de broedvogels van Saeftinghe voor 1991

De eerste systematische vastlegging van ornithologische gegevens uit het gebied werd gedaan door Maebe & Van der Vloet (1956), die in hun publikatie vooral eigen waarnemingen uit de periode 1946-1955 presenteren. In 1957 ver-

Figuur 1. Ligging en toponiemen van het Verdronken Land van Saeftinghe.

scheen nog een aanvulling (Maebe & Van der Vloet 1957). In beide artikelen wordt zowel op broed- als op trek- en wintervogels ingegaan. Na dit waardevolle pionierswerk verschijnen lange tijd geen specifieke publikaties meer over de Saeftingher vogelstand, maar er worden wel geregeld waarnemingen gedaan. Pas in 1975 verscheint een gereviseerde avifauna van het gebied, die is gebaseerd op het werk van Maebe & Van der Vloet (Sponselee 1975). In een algemeen boek over Saeftinghe wordt weer een bijgewerkte avifauna gegeven (Sponselee & Buise 1979). In 1976 verscheen een artikel over de broedvogels in Saeftinghe van dat jaar (Neve 1976). Een dergelijk verslag verscheen ook in 1990 (Maebe 1990). Over de weidevogels van Saeftinghe werd uitgebreid gepubliceerd in twee rapporten van Vogelwerkgroep De Steltkluut (Vogelwerkgroep De Steltkluut 1985, Castelijns & Remmerts 1989). Verder is veel informatie over Saeftinghe vastgelegd in de Avifauna van Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen (Sponselee & Buise 1975) en van Zeeuwsch-Vlaanderen (Buise & Tombeur 1988).

Methode

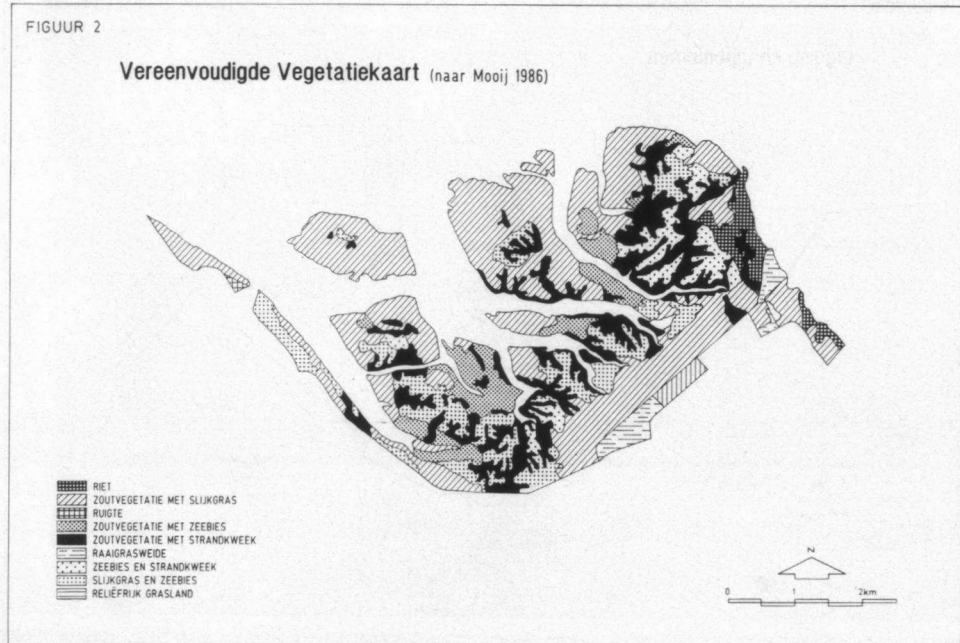
In 1991 is het volledige gebied op de aanwezigheid van alle soorten broedvogels geïnventariseerd. Het gebied werd daartoe opgedeeld in acht deelgebieden (figuur 3). De kleinere deelgebieden aan de rand van de eigenlijke schor werden geteld met een territoriumkarteringsmethode. De eigenlijke schor werd opgedeeld in drie deelgebieden. Daar het qua gebied (oriëntering!) en qua mankracht niet doenlijk bleek, om hier ook een territoriumkarteringsmethode te gebruiken, werden deze drie deelgebieden in een aantal raaien onderverdeeld, met een afstand

van circa honderd meter van raai tot raai. Deze raaien werden steeds gelopen van de zeedijk naar de Westerschelde en terug. Per raai werden alle waargenomen vogels genoteerd op een speciaal daartoe ontworpen formulier, waar per soort het aantal waarnemingen geturfd kon worden. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen losse waarnemingen, territoriaal gedrag en zekere broedgevallen. Na elke telling werden deze formulieren vergeleken en gecontroleerd op dubbeltellingen.

De tellingen, zowel die van de randgebieden als van de eigenlijke schor, hadden te lijden van de matige weersomstandigheden. Zo moest een aantal afgesproken tellingen komen te vervallen, waardoor met name de telgebieden 3 en 4 niet optimaal konden worden bekeken. Dit zal waarschijnlijk voor een aantal soorten tot een onderschatting van de werkelijke aantallen hebben geleid. Bij een aantal geplande avond- en nachtcursies zat het weer ook tegen, hetgeen voor heel Saeftinghe waarschijnlijk heeft geleid tot een onderschatting van Waterral en rietzangerachtigen.

Door het verschil in telmethode tussen de randgebieden en de eigenlijke schor, de tegenwerkende weersomstandigheden, de hoge springvloed en de telmoeilijkheidsgraad van een aantal soorten in het gebied (Wilde Eend, meeuwen) kunnen de in dit artikel gepresenteerde aantallen niet waterdicht worden genoemd. Wel lijkt het gerechtvaardigd te zeggen dat de telling van 1991 de meest complete broedvogelinventarisatie van Saeftinghe was sinds lange tijd, en dat bij de meeste soorten het gepresenteerde beeld in grote lijnen correct zal zijn.

Bij de uitwerking van de verzamelde gegevens werden de Sovon-BSPcriteria en -datumgrenzen

Figuur 2. Vereenvoudigde vegetatiekaart (naar Mooij 1986).

aangehouden. Wel werd in een aantal gevallen (bijvoorbeeld Wilde Eend) rekening gehouden met een aanzienlijk latere aanvang van de broedtijd op de schor ten opzichte van de binnendijkse gebieden waarop deze data zijn gebaseerd.

Het woeste water, de risico's van het broeden op een schor

Vanaf het begin van het broedvogelonderzoek op Saeftinghe werden vogelaars geconfronteerd met het risico dat buitendijks broedende vogels in een intergetijdgebied nemen; één hoge springvloed en vele nesten spoelen weg. De vogels kunnen opnieuw beginnen. Dit verschijnsel springt het meest in het oog bij de op de schor broedende kolonievogels als Visdief en Kokmeeuw, maar ook de verspreid broedende soorten zullen er onder lijden. Waarschijnlijk hebben soorten die op de hoge kreekranden nestelen (bijvoorbeeld Zilvermeeuw, Tureluur), minder te lijden van de springvloed dan die soorten, die voornamelijk op de lager gelegen veekvelden (pakketten van losgeslagen plantenresten) op het Konijnenschor en de Marlemontse Plaat broeden (Visdief, Bergeend). In een enkel geval worden overspoelde nesten weer met succes bebroed en ook is vastgesteld dat veekplaten met nesten en al gingen drijven, waardoor de broedsels bleven gespaard. In 95% van de gevallen zullen de nesten echter verloren gaan. In 1991 vonden tijdens het broedseizoen drie hoge springvloeden plaats. De meeste Visdieven en Kokmeeuwen werden daardoor gedwongen te verkassen en een tweede legsel te produceren. Overigens neemt de gemiddelde hoogste springvloedstand de laatste jaren duidelijk toe,

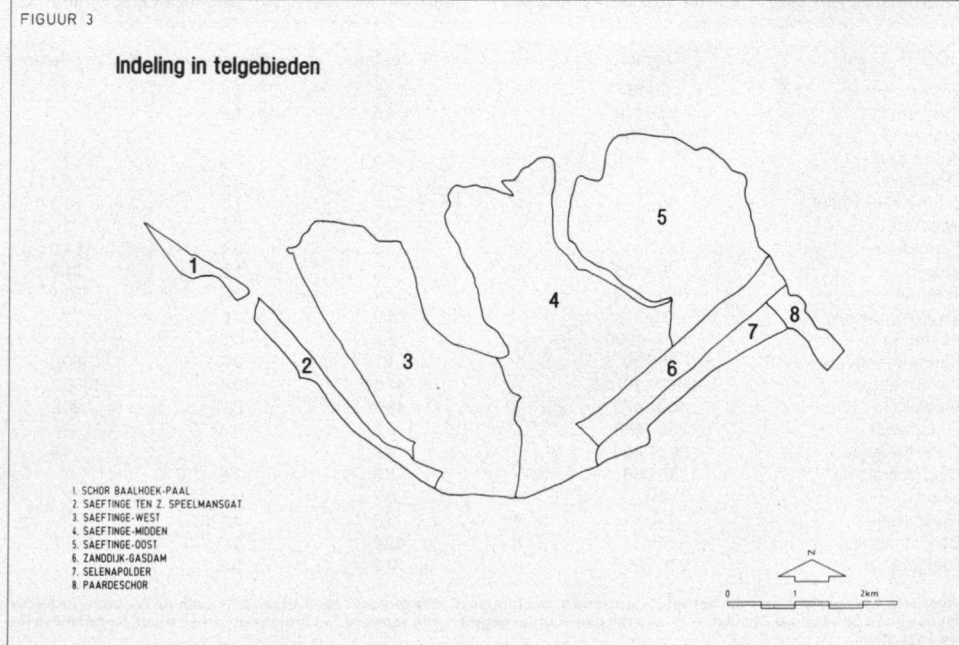
waardoor de overstromingsproblemen ondanks de ophoging van de schor groter worden (figuur 4, mededeling J. Boom). Vermoedelijk is de huidige verhoging van de springvloedstand onderdeel van een geregelde cyclus en over enkele jaren zal er weer sprake zijn van een verlaging (mededeling J. Boom).

BESPREKING VAN EEN AANTAL SOORTEN

Steltlopers

Een deel van de soorten die in Nederland als 'weidevogel' bekend staan, kwam van oorsprong al op de schor voor. Dit geldt met name voor de Tureluur, die ook binnendijks de voorkeur geeft aan een zilte biotoop. De hoogste dichtheden worden echter nog steeds gehaald op 'volgroeide' schorgebieden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de soort op Saeftinghe een talrijke broedvogel is, die de laatste jaren nog licht in aantal is toegenomen. De gemiddelde dichtheid van de soort op de Zeeuwse schorren bedraagt 17 paren/100 ha, hetgeen landelijk gezien erg hoog is. De dichtheid in Saeftinghe ligt met 22,6 paren/100 ha nog eens fors boven het Zeeuwse gemiddelde. De soort komt het meest voor in de niet-intensief beweede delen van de schor, met een van west naar oost afnemende dichtheid. Dit kan te maken hebben met de in die richting afnemende saliniteit en de intensievere beweiding in het oostelijke deel van Saeftinghe.

Op de beste delen van Saeftinghe komen dichtheden van meer dan 30 paren/100 ha voor, hetgeen overeenkomt met de hoogste in het Waddengebied geconstateerde dichtheden, zoals in De Slufter te Texel en de kwelders van de Dollard

Figuur 3. Indeling van het gebied in telgebieden.

Year	Share of M.B.A.P.
1984	5.3
1985	5.4
1986	5.35
1987	5.37
1988	5.36
1989	5.36
1990	5.63
1991	5.85

De Kluut broedde vroeger ook langs kreekranden en veekvelden verspreid over de schor, maar tegenwoordig is deze soort goeddeels beperkt tot de Selenapolder en het gebied tussen Zanddijk en Gasdam. De op Saeftinghe broedende Kluten maken deel uit van een populatie

Kievit en Grutto komen voornamelijk voor op het meest intensief beweede deel van de schor nabij de Zanddijk en de Gasdam. De dichtheden van deze soorten zijn aanzienlijk lager dan die van Tureluur en Scholekster. De Kemphaan broedde tot midden jaren tachtig jaarlijks in Saeftinghe. Nabij de Gasdam bevond zich een toernooiveldje en later in het seizoen werden hier ook vrouwtjes met jongen aangetroffen. Tijdens en na de aanleg van de Gasdam broedden hier ook regelmatig enkele Kleine Plevieren en Strandplevieren. Ook deze soorten zijn verdwenen. Wellicht zouden deze kale bodembroeders hier terug kunnen keren door een gedeelte van de Zanddijk te ploegen, waardoor de biotoop waar hier in de jaren zestig en zeventig werd gebroed, opnieuw ontstaat. Op zanderige delen van de schor zelf waagt alleen de Strandplevier wel eens een broedpoging, maar lijkt daarbij door de hoge vloedten niet succesvol te zijn.

Bij deze groep springt de Gele Kwikstaart er duidelijk uit. Maebe & Van der Vloet (1955) noemde

SOORT	aantal	RL	% Zeeland	% Nederland	% Vlaanderen
Gauwe Gans	11-16	X	24,5	5,4	?
Bergeend	85-140	-	4,5	1,5	?
Krakeend	15-20	-	23,3	0,9	?
Wilde Eend	575-800	-	4,6	0,2	?
Slobeend	20-35	-	4,8	0,2	8,1
Bruine Kiekendief	10	X	10,0	1,3	33,3
Waterral	2-5	-	3,2	0,1	?
Scholekster	385-450	-	6,6	0,4	64,2
Kluut	75-100	X	7,6	1,1	21,2
Tureluur	575-635	X	19,4	2,0	373,4
Zwartkopmeeuw	1-2	-	5,0	3,0	?
Kokmeeuw	1500-1600	-	5,2	0,6	?
Kleine Mantelmeeuw	25-30	-	1,1	0,1	350,0
Zilvermeeuw	8800-10700	-	47,6	10,8	>1000,0
Visdief	460-470	-	18,6	2,7	90,0
Graspieper	250-275	-	2,6	0,3	?
Gele Kwikstaart	395-400	-	4,9	0,7	4,9
Blauwborst	80-85	X	8,3	2,8	?
Snor	2	X	8,7	0,1	2,7
Rietzanger	13-15	X	3,3	0,1	?
Baardmannetje	7	X	40,0	0,6	350,0
Rietgors	280-290	-	10,2	0,5	?

208

de soort 'vroeger zeer algemeen', maar meenden dat de soort sterk was afgenomen door de regelmatig voorkomende springvloeden in het broedseizoen. Sponselee & Buise (1979) geven voor midden jaren zeventig een schatting van 25 paren en kennen de soort slechts als broedvogel van de oostelijke schor en de schor van Paal naar de Gasdam. Buise & Tombeur (1988) geven een gemiddelde dichtheid van 2,8 paren/100 ha (circa 75 paren) op Saeftinghe, die 'al geruime tijd' bestaat. Maebe (1990) geeft een schatting van 200-230 paren, en voor 1991 wordt het aantal geschat op circa 400 paren. De soort komt voor over het gehele schorgebied en lijkt een voorkeur te hebben voor oudere schor met een door Heen en Engels Slijkgras gedomineerde begroeiing. Nesten zijn vooral gevonden in Strandkweek en op terpen langs de Gasdam. Vermoedelijk heeft de Gele Kwikstaart geprofiteerd van de steeds verdere aangroei van de schor en de meer frequente begrazing met schapen. Wellicht zijn de lagere aantallen van 1950-1980 te verklaren door de verminderde begrazing op de schor in die periode. De hoogste dichtheid werd gevonden in het telgebied Saeftinghe-Oost (18,4 paren/100 ha), terwijl het hoogste absolute aantal werd vastgesteld in het telgebied Saeftinghe-Midden (131 paren). In totaal werden 395-400 paren van de Gele Kwikstaart geteld, wat overeenkomt met circa 5% van de Zeeuwse populatie. De gemiddelde dichtheid op Saeftinghe, 14,7 paren/100 ha, is in West-Europa uniek voor zo'n groot gebied. Zeer hoge dichtheden tot meer dan 30 paren/100 ha komen normaliter alleen voor in tijdelijke biotopen zoals opgespoten terreinen en dergelijke en in kleine gebiedjes als vochtige kreekoevers (Vogelwerkgroep Avifauna-West-Nederland 1981, Buise & Tombeur 1988). Wellicht is de talrijkheid van de Gele Kwikstaart ten opzichte van andere zangvogels van open terrein ook te verklaren uit het feit dat deze soort kleine weekdieren op het menu heeft staan (Cramp 1988), al is niet bewezen dat weekdieren op Saeftinghe werkelijk worden genutzt.

De Graspieper lijkt ook, zij het in mindere mate, te hebben geprofiteerd van de recente veranderingen in Saeftinghe. In de jaren zeventig broedde de soort alleen langs de Zeedijk en de Gasdam (Sponselee & Buise 1979). In 1990 schatte Maebe het aantal reeds op 180-200 paren en in 1991 werden 250-275 territoria geteld (circa 2,6% van de Zeeuwse populatie). De gemiddelde dichtheid van 10,1 paren/100 ha is landelijk gezien hoog, maar aanzienlijk lager dan in geschikte reliëfrijke graslandgebieden, waar dichtheden van 30-40 paren/100 ha worden bereikt (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981). De Graspieper is meer aan beweid schor gebonden dan de Gele Kwikstaart. De hoogste dichtheid werd gevonden in het telgebied Zanddijk-Gasdam (23,4 paren per 100 ha). Het hoogste absolute aantal bevond zich in telgebied Saeftinghe-Midden (96 paren).

Een ander opvallend feit bij deze soortengroep is het nog steeds schaarse voorkomen van de Veldleeuwerik. Sponselee & Buise (1979) melden

dat deze soort vroeger talrijker in het gebied voorkwam, maar door de regelmatige overstroming van de nesten door springvloeden sterk achteruitging. Alleen langs de zeedijken was en is de soort talrijk. De 45-50 paren, die in 1991 werden geteld, bevonden zich goeddeels langs de zeedijken, de Zanddijk en de Gasdam. Het hoogste aantal, zowel absoluut als per 100 ha, werd vastgesteld in het telgebied Zanddijk-Gasdam (18 paren, = 14,8 paren/100 ha).

Een soort die ook tot deze groep kon worden gerekend is de Grauwe Gors. Het aantalsverloop van deze soort op en rond Saeftinghe heeft een jojoachtig voorkomen; voor- en achteruitgang wisselen elkaar af. Eind jaren zeventig bereikte de stand een hoogtepunt (tot circa 30 paren, Buise & Tombeur 1988), daarna werd een geleidelijke achteruitgang geconstateerd en in 1990 werd nog slechts één territorium op de schor gevonden. Anno 1991 bleek de soort geheel te zijn verdwenen. Alleen bij Emmahaven, net buiten het telgebied, werd nog een zangpost gevonden. De achteruitgang van de Grauwe Gors is zeker niet beperkt tot Saeftinghe, maar vindt in heel West-Europa plaats. De oorzaken liggen dan ook niet specifiek in Saeftinghe (Hustings, Post & Schepers 1990).

Moerasvogels

Deze groep is de laatste decennia duidelijk talrijker geworden op Saeftinghe; een logische ontwikkeling gezien de toename van het rietareaal en de aanwezigheid van kleine waterputten op de hoge schor en de Zanddijk-Gasdam. Het gaat daarbij vooral om soorten die ook elders in Zuid-west-Nederland in aantal zijn toegenomen, zoals Krakeend en Slobeend. De Grauwe Gans broedt vanaf 1976 in de rietvelden op de schor. Het aantal paartjes stijgt sindsdien; in 1991 werden 11-16 paren geteld, voornamelijk in de rietrijke oostelijke schor (7 paren) en Paardeschor (3 paren). De Wilde Eend broedt al lange tijd met enige honderden paartjes verspreid over de schor. Opvallend is de late broedtijd van de Saeftingher eenden ten opzichte van hun soortgenoten binnendijs; een gevolg van aanpassing aan de springvloeden, die in maart en april vaak hoger zijn dan later in voorjaar en zomer. Toch zal een groot deel van de broedsels door springvloeden mislukken, hetgeen zeker in 1991 het geval was. Verrassend was de nestvondst van een Smient in de westelijke schor; een soort waarvan broeden eerder was vermoed, maar voor 1991 nooit was bewezen. Wel een vaste klant is de Bergeend. Deze broedt tegenwoordig vooral in konijnholten en rond de Gasdam. Ook broeden jaarlijks enige paartjes onder de veekvelden en onder de Strandkweek op de schor, een gewoonte die ook de schaars in Saeftinghe broedende Waterral zich heeft eigen gemaakt. De enige in Saeftinghe broedende stootvogel is de Bruine Kiekendief, die nestelt in rietvelden en velden van Zeebies en Zeeaster. Het aantal broedparen is sinds eind jaren zestig gestaag gestegen en bedroeg in 1991 tien. Het voedsel bestaat in het voorjaar voor een groot deel uit jonge Konijnen.

Van de zangvogels die doorgaans in rietbiotoop broeden, komen enkele soorten, te weten Witgesterde Blauwborst, Rietzanger, Rietgors en, tot voor kort, Waaierstaartrietzanger, verspreid in de schor voor. Van deze vier soorten is de Rietgors veruit de algemeenste. In 1991 werden 280-290 paren geteld. De gemiddelde dichtheid bedroeg 10,7 paren/100 ha, hetgeen hoger is dan de gemiddelde dichtheid van de soort op de

Zeeuwse schorren (7,8 paren/100 ha). Vooral zeebiesvelden lijken in trek te zijn. De Witgesterde Blauwborst, tegenwoordig een talrijke broedvogel in delen van Zuidwest-Nederland, bleek op Saeftinghe verrassend algemeen; er werden 80-85 paren geteld en de gemiddelde dichtheid bedroeg 3,1 paren/100 ha. Dat betekent dat er in Saeftinghe meer Blauwborsten broeden dan bijvoorbeeld in het Markiezaat. De soort bleek vrij

Bijlage 1.

SOORT	1	2	3	4	5
Grauwe Gans	-	-	0-1	1-5	7
Brandgans	-	-	-	-	-
Bergeend	0-5	7-13	0-5	3-6	24-25
Smient	-	-	1	-	-
Krakeend	-	-	2-3	2-3	3-6
Wilde Eend	12-15	13-21	249-331	96-128	136-182
Slobeend	-	-	4-10	3-6	4-7
Kuifeend	-	-	0-1	-	2-5
Bruine Kiekendief	1	-	2	2	2
Patrijs	-	-	-	-	-
Fazant	-	0-1	1-2	2	2-3
Waterral	1	-	-	-	1
Waterhoen	-	-	1-2	2-4	12-13
Meerkoet	-	-	1-2	5-8	3-4
Scholekster	7-8	18-20	94-121	133	87-108
Kluut	-	2	1-2	3-11	-
Strandplevier	-	-	-	0-1	-
Kievit	3	10-11	5-8	4-8	0-1
Grutto	-	-	-	1	-
Tureluur	22	49	210-230	165	91-121
Zwartkopmeeuw	-	-	0-1	1	-
Kokmeeuw	-	-	550-630	950	62
Kleine Mantelmeeuw	-	-	1-2	17-20	4-8
Zilvermeeuw	-	17-21	700-925	3386-4515	4530-5050
Visdief	-	-	273	150	41
Holenduif	-	0-1	2	0-2	1-3
Houtduif	-	2	4-5	10-14	14-16
Koekoek	-	0-1	1	1	-
Veldleeuwerik	-	4-6	8	6-7	-
Boerenzwaluw	-	-	-	-	?
Graspieper	11	21	46-50	96	57
Gele Kwikstaart	3	16-17	103-105	131	113-119
Witte Kwikstaart	-	2-3	1	2-3	0-1
Blauwborst	5-7	5-6	26	15	18
Snor	-	-	-	-	2
Rietzanger	-	5	-	3	3
Kleine Karekiet	-	11	-	21	89
Grasmus	1	-	-	-	-
Baardmannetje	-	-	-	-	7
Zwarte Kraai	-	-	-	-	-
Spreeuw	-	-	-	-	-
Huismus	-	-	-	-	?
Groenling	-	0-1	-	-	-
Kneu	5	3	-	-	-
Rietgors	8	16	70-75	109	60

Aantallen broedvogels per deelgebied in het Verdrongen land van Saeftinghe in 1991, per deelgebied.

SOORT	6	7	8	Totaal	gemm/ 100 ha
Grauwe Gans	—	—	3	11–16	0,5
Brandgans	2	—	—	2	0,1
Bergeend	30–35	20–21	4	85–140	3,8
Smient	—	—	—	1	0,0
Krakeend	5–6	2	1	15–20	0,7
Wilde Eend	42–90	13–14	7–13	575–800	25,4
Slobeend	6–10	1	—	20–35	1,0
Kuifeend	1	—	1	4–7	0,2
Bruine Kiekendief	2	—	1	10	0,4
Patrijs	—	1	—	1	0,0
Fazant	4	—	—	9–12	0,4
Waterral	—	—	—	2–5	0,1
Waterhoen	—	0–1	—	15–20	0,7
Meerkoet	4	1	—	15–20	0,7
Scholekster	32–36	9–10	5	385–450	15,4
Kluut	50–60	26–31	—	75–100	3,5
Strandplevier	—	—	—	0–1	0,0
Kievit	16	9–11	0–1	50–60	2,0
Grutto	1–2	—	—	3	0,1
Tureluur	30–35	11–12	1	575–635	22,6
Zwartkopmeeuw	—	—	—	1–2	0,01
Kokmeeuw	2	1–2	—	1500–1600	60,0
Kleine Mantelmeeuw	1	—	—	25–30	1,0
Zilvermeeuw	187–217	—	—	8800–10700	364,3
Visdief	—	—	—	460–470	17,3
Holenduif	15	—	—	18–23	0,8
Houtduif	7–8	—	—	40–45	1,5
Koekoek	—	—	—	2–3	0,1
Veldleeuwerik	18	11	—	45–50	1,8
Boerenzwaluw	?	—	—	?	—
Graspieper	28–29	6–7	1–3	250–275	10,0
Gele Kwikstaart	17–18	5	2–3	395–400	14,7
Witte Kwikstaart	4	2	—	11–14	0,5
Blauwborst	5	—	6–8	80–85	3,1
Snor	—	—	—	2	0,1
Rietzanger	—	—	0–1	13–15	0,4
Kleine Karekiet	7	—	26	155–160	5,8
Grasmus	—	—	—	1	0,0
Baardmannetje	—	—	—	7	0,3
Zwarte Kraai	1	—	—	1	0,0
Spreeuw	1	—	—	1	0,0
Huismus	?	—	—	?	—
Groenling	1	—	—	1–2	0,1
Kneu	1	—	—	8–9	0,3
Rietgors	9	—	11–12	280–290	10,7

Aantallen broedvogels per deelgebied in het Verdrongen land van Saeftinghe in 1991, per deelgebied. Zie figuur 3 op bladzijde 207.

gelijkmatig verspreid over het gebied voor te komen, waarbij de hoogste dichtheden worden behaald in de vervuilde randgebieden (schor Baalhoek-Paal en Paardeschor).

De Rietzanger was in de jaren zeventig (circa 50 paren in 1976, Neve 1976) nog een talrijke broedvogel in de oostelijke schor en kwam in de overige schor in kleiner aantal verspreid voor. Sindsdien is de soort in aantal afgenomen, en in 1991

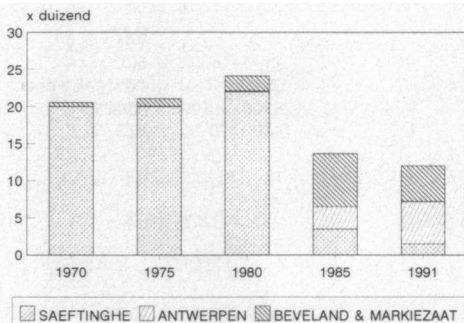
werden slechts 13-15 territoria gevonden. Ook elders in Zuidwest-Nederland is al jaren sprake van een achteruitgang van deze soort. Geheel verdwenen is inmiddels de Waaiersaarrietzanger, een uit Zuid-Europa afkomstige standvogel die zich in 1973 in Saeftinghe vestigde en gestaag in aantal toenam (25 territoria in 1977, vanuit de grootste populatie in Nederland - Buise & Tombeur 1988), maar na de strenge winters van

1978/1979 en met name die van midden jaren tachtig weer in aantal achteruitging. In 1990 werd nog een territorium gevonden in schor Baalhoek-Paal (Maabe 1991) en in 1991 was de soort verdwenen.

De overige rietvogels als Kleine Karekiet en Baardmannetje lijken zich op de schor als strikte rietvogels te gedragen en worden buiten de rietvelden niet als broedvogel aangetroffen. De meest opvallende rietvogel is het Baardmannetje, waarvan in 1991 zeven territoria in de rietvelden van de oostelijke schor werden gevonden.

Meeuwen en sterns

Meeuwen en sterns zijn sinds mensenheugenis beeldbepalende broedvogels van Saeftinghe. Opvallend is het feit dat de Kokmeeuw, die lange tijd sterk in aantal toenam en van 1975 tot 1983 met meer dan 20.000 paren in het gebied broedde, de laatste jaren sterk in aantal is afgenomen tot 500-1500 paren per jaar. De Zilvermeeuw, die zich in de jaren vijftig in het gebied vestigde, is echter in aantal blijven groeien en broedt de laatste jaren met circa 10.000 paren in het gebied.

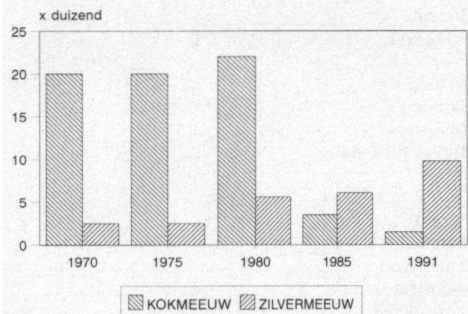

Figuur 5. Bestandsontwikkeling van de Kokmeeuw in Saeftinghe en enkele omliggende gebieden.

In de gloriëtijd van de Kokmeeuw werden de grote kolonies gevonden in velden Engels Slijkgras. Gelijk met de afname van deze pioniersplant door de verdere ophoging van de schor vond een verzanding van de geulen in Saeftinghe plaats door baggerwerkzaamheden op de Westerschelde. Dit had tot gevolg dat de slikranden langs de geulen met een zandlaag werden overdekt en de fauna van voornoemde slikrandjes verdween. Door deze twee factoren namen respectievelijk de hoeveelheid favoriet broedbiotoop én de hoeveelheid direct te vergaren voedsel voor de pullen af. Daar kwamen nog de concurrentie van de in aantal toenemende Zilvermeeuw én de aanwezigheid van nieuw geschikte broedbiotoop in het Antwerpse havengebied en later in het Markiezaat/Zoommeer bij. Al deze factoren gezamenlijk zullen de opmerkelijke achteruitgang van de Kokmeeuw op Saeftinghe hebben veroorzaakt (figuren 5 en 6).

Overigens is het bijzonder moeilijk om de broedende Zilvermeeuwen in Saeftinghe te tellen. In tegenstelling tot de Kokmeeuwen, die in enkele kolonies zijn geconcentreerd, broeden de Zilver-

meeuwen door de gehele schor, voornamelijk op de hogere oeverwallen. Het gegeven aantal broedparen voor 1991 werd bepaald door een telling van het aantal aanwezige adulte exemplaren en een extrapolatie van de nestvondsten.

Figuur 6. Bestandsontwikkeling van de Kokmeeuw en de Zilvermeeuw in Saeftinghe.

Sinds 1970 broeden regelmatig enkele paartjes Zwartkopmeeuwen tussen de Kokmeeuwen. De grote toename van broedende Zwartkopmeeuwen, zoals die zich vanaf eind jaren tachtig elders in het Deltagebied manifesteert, lijkt echter aan Saeftinghe voorbij te gaan. Opvallender is de vestiging van de Kleine Mantelmeeuw tussen de Zilvermeeuwen. In 1990 werden voor het eerst drie broedparen van deze soort vastgesteld en in 1991 werden reeds 25-30 paren geteld. Dit beeld past goed in de landelijke trend dat Kleine Mantelmeeuwen steeds talrijker gaan broeden in zilvermeeuwkolonies.

Van de sterns is alleen de Vissie broedvogel op Saeftinghe. Afgezien van de bekende knik in de aantallen in de jaren zestig door de grootscheepse vergiftiging, lijken de aantallen relatief constant te zijn tussen de 200 en 550 paren. Uitschieters tot bijna 1000 paren zijn sinds de jaren vijftig niet meer voorgekomen. De keuze van de broedplaats, veekvelden op het Konijneschor, de Graauwse en de Marlemontse Plaat, is eveneens stabiel te noemen.

De Noordse Stern heeft slechts een enkele keer in het gebied gebroed en is als zodanig de laatste jaren niet meer waargenomen.

Overige soorten

Een aantal soorten cultuurvolgers heeft zich bij de gratie van de activiteit van de mens op de schor als broedvogel in Saeftinghe kunnen vestigen. Zo broeden enkele Boerenzwaluwen, een enkele Spreeuw en wat Huismussen bij de schaapskooien. Opvallender is de toename van het aantal Houtduiven op de schor. Hout- en ook Holenduiven broeden hier onder de hoog opschietende strandkweek op de oeverwallen. Van de Holendui werden ook vijftien territoria in de vol met konijneholen zittende Gasdam gevonden.

Besluit

Het Verdrongen Land van Saeftinghe is een bijzonder gebied. De grootste brakwaterschor van

West-Europa, het grootste overgebleven schor-
gebied van de Belgisch-Nederlandse delta en
een refugium voor een bij zo'n gebied passende
flora en fauna die elders door biotoopvernietig-
ing en grootscheepse vervuiling is verdwenen.
Dat Saeftinghe ook voor broedvogels van belang
is, was al bekend, maar voor vele soorten is het
voorkomen dat uit het hier beschreven onder-
zoek naar voren komt, nog belangwekkender
dan gedacht. Bijlage 1 geeft hiervan een over-
zicht. Het is te hopen dat de hier gepresenteerde
uitkomsten anderen in de toekomst zullen stimu-
leren om het vervolg op dit verhaal te gaan
schrijven. Verder is te hopen dat de huidige be-
heersvorm met de diversiteit in begrazing kan
worden voortgezet. Met name de Saeftingher
'weidevogels' zullen hier wel bij varen.

Medewerkers

De inventarisatie van 1991 werd uitgevoerd door de Vo-
gelwerkgroep van Natuurbeschermingsvereniging De
Steltkluut en het bureau Landelijk Gebied van de Pro-
vincie Zeeland. Namens De Steltkluut werd medewer-
king verleend door H. Bun, G. Bun, M. Capello, H.
Castelijns, E. van den Heuvel, J. Kwakernaat, J. Maebe,
M. Ploegaert, J. Poortvliet, A. De Smet, A. van der Wiel,
Th. van der Wiel en A. Wieland.
Namens de Provincie Zeeland werd veldwerk verricht
door J.W. Vergeer, W. Wisse en G. van Zuijlen. Aanvul-
lende informatie werd ontvangen van P.L. Meininger
(Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren-Middelburg) en
J. Neve (Stichting Het Zeeuwse Landschap).
De Stichting Het Zeeuwse Landschap wordt bedankt
voor het verlenen van de benodigde vergunningen.

■ Jan-Willem Vergeer & Gerard van Zuijlen, per adres Provincie Zeeland, Bureau Landelijk Gebied, postbus 153,
4330 AD Middelburg, Jean Maebe, Venneborghlaan 51, B-2100 Antwerpen-Deurne & Adrie van der Wiel, Kerkstraat
25, 4581 BV Vogelwaardse.

LITTERATUUR:

- Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher (1983): De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bou-
ma's Boekhuis, Groningen.
- Buise, M.A. & F.L.L. Tombeur (1988): Vogels tussen Zwin en Saeftinghe - De avifauna van Zeeuws-Vlaanderen.
Stichting Natuur- en Recreatie-informatie, Middelburg.
- Castelijns, H. & R. Remmers (1989): Grondeleenden en Steltlopers in Zeeuws-Vlaanderen. Broedvogelinventari-
satie 1989. Natuurbesch.ver. 't Duumpje/Natuurbesch.ver. 'De Steltkluut', Oostburg/Terneuzen.
- Castelijns, H., J. Maebe & A. van der Wiel (1991): Vogels in Saeftinghe in het winterhalfjaar. Het Vogeljaar 39 (6):
267-274.
- Cramp, S. (ed) (1988): The birds of the Western Palearctic. Volume 5. Oxford.
- Devos, K., P. Meire, P. Maes, L. Benoy, J. Gabriels, F. de Schoenmaeker, W. De Smet & J. van Impe (1991):
Broedvogelpopulaties van steltlopers in België, 1989-1990. Oriolus 57: 43-56.
- Devillers, P., W. Roggeman, J. Tricot, P. Del Marmol, C. Kerwijn, J.J. Jacob & A. Anselin (1988): Atlas van de
Belgische broedvogels. Kon. Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel.
- Hustings, F., F. Post & F. Schepers (1990): Verdwijnt de Grauwe Gors (*Milaria calandra*) als broedvogel uit Neder-
land? Limosa 63: 103-112.
- Maebe, J. & H. van der Vloet (1956): De Avifauna van het Verdrongen Land van Saeftinghe. De Giervalk/Ler Gerfaut
46 (3): 151-190.
- Maebe, J. & H. van der Vloet (1957): De Avifauna van het Verdrongen Land van Saeftinghe. Broedseizoen en najaar
1956. De Giervalk/Le Gerfaut 47 (1): 85-88.
- Meininger, P.L. (1980-1981): Overzicht van aantallen broedende Kluten, plevieren, meeuwen, sterns en bruine kie-
kendieven in het Deltagebied in 1979 en idem 1980, 1981. Rapporten. Middelburg.
- Meininger, P.L. (1983-1988): Aantallen van enkele soorten broedvogels in het Deltagebied in 1982 en idem 1983,
1984, 1985, 1986, 1987 en 1988. Rapporten Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren, Middelburg.
- Meininger, P.L. (1989-1991): Populaties van enkele soorten broedvogels in het Deltagebied in 1988 en idem 1989
en 1990. Rijkswaterstaat Dienst Getijde Wateren, nota's GWA0-89.1007, GWA0-90.083, GWA0-91.082. Middelburg.
- Meininger, P.L., C. Berrevoets & R. Strucker (in voorbereiding): Populaties van enkele soorten broedvogels in
het Deltagebied in 1991. Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren. Middelburg.
- Moolj, R.M. (1986): De vegetatie van Zeeuws-Vlaanderen. Rapport Provinciale Planologische Dienst voor Zeeland.
Middelburg.
- Neve, J.T.M. (1976): Saeftinghe '76: broedvogelverslag. Zeeuws Nieuws 2 (4): 5-7.
- Osieck, E.R. (1986): Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Zeist.
- Ruitenbeek, W., C.J.G. Scharringa & P.J. Zomerdijk (red.) (1990): Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Sa-
menwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland/Provinciaal Bestuur van Noord-Holland. Assendelft.
- Sovon (1988): Nieuwe aantalschattingen van Nederlandse broedvogels. Limosa 61: 151-163.
- Sponselee, G.M. (1975): Saeftingheboek. Vogelwacht 'De Steltkluut', Hulst.
- Sponselee, G.M.P. & M.A. Buise (1975): Avifauna van Oostelijk Zeeuws-Vlaanderen. Den Boer, Middelburg.
- Sponselee, G.M.P. & M.A. Buise (1979): Het Verdrongen Land van Saeftinghe. Kloosterzande.
- Teixeira, R.M. (red.) (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten/Sovon, 's-Graveland.
- Vergeer, Jan-Willem (1991): Toename van broedende Zilvermeeuwen in het Deltagebied. Sterna 36: 91-97.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981): Randstad en broedvogels. Tilburg.
- Vogelwerkgroep Vogelwacht 'De Steltkluut' (1985): Weidevogels in oost-Zeeuws-Vlaanderen. Vogelwacht Oost
Zeeuws-Vlaanderen 'De Steltkluut', Hulst.
- Vlaamse Avifauna Commissie vzw. (1989): Vogels in Vlaanderen; Voorkomen en Verspreiding. Bornem: IMP.
- Wolff, W.J. (1970): Overzicht van de reigers, meeuwen en sterns die in '68-'69 in het Deltagebied hebben gebroed.
Stencil VWG Deltagebied, Yerseke.

NB: Niet gerefereerde gegevens over Zeeuwse broedvogels zijn afkomstig uit het broedvogelarchief van de Provin-
cie Zeeland.